

УДК: 007:[614.8+63: 355/359]

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268491>

НАСЛІДКИ ВІЙНИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ УКРАЇНИ

Світлана Брошкова,

канд. екон. наук, доцент

кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

e-mail: ora2@ukr.net

Статтю присвячено одній із головних проблем сьогодення, проблемі збереження навколишнього природного середовища, впливу та наслідкам війни в Україні. Висвітлення цієї інформації в ЗМІ є необхідним та доцільним. Саме чутливість засобів масової інформації до проблем наслідків війни для довкілля в змозі донести до людства увесь жах дій знищення біорізноманіття та нового вибуху зниклих захворювань або появи нових. Токсичні викиди від будь-яких видів озброєння та наслідків їх роботи здатні підвищувати ризик онкологічних захворювань зокрема.

Екологічна проблематика в журналістиці – це журналістика участі, а журналіст – ретранслятор та безпосередній учасник, який намагається захистити тих, хто опинився в складній ситуації через зміну самої ситуації, вирішення конфлікту та висловлення власної думки.

Ключові слова: довкілля, навколишнє природне середовище, біорізноманіття, війна, ЗМІ, журналістика, людоцентризм.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Навколишнє природне середовище, його біорізноманіття є найціннішими ресурсами для людини, її здоров'я, розвитку та прогресу. Згідно з Конституцією України Розділ I ст. 13, ст. 14 [1], «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу» [1].

За науковим визначенням, довкілля (навколишнє природне середовище) – це всі живі й неживі об'єкти, що природно існують на Землі або в певній її частині (наприклад, довкілля країни, регіону тощо). Тобто основними складовими частинами навколишнього середовища є природне та соціальне середовища. Основними природними складниками довкілля є повітря, вода, земля [2].

Слід визначити найголовнішу здатність природи – це здатність до самовідновлення, але порушення через війну, воєнне забруднення від вибухів, пожеж, радіаційних викидів, руйнування всього – від об'єктів інфраструктури до громадських об'єктів, що дестабілюють природні процеси, знищують біорізноманіття, скорочують життя в цілому.

Основною екологічною проблемою, яку може спричинити війна, за результатами опитування «УП. Життя», українці вважають радіаційне зараження. У червні 2022 року 56,4% респондентів вважали основною екологічною проблемою, яку може спричинити війна, радіаційне зараження. Найбільше хвилювання викликає загроза радіаційної аварії через обстріли атомних електростанцій. 39,5% респондентів вважають критичним наслідком для держави мінування сільськогосподарських земель та лісових насаджень. Поширення отруйних речовин внаслідок обстрілів нафтобаз, газових сховищ та об'єктів хімічної промисловості посідають третє місце в опитуванні серед екологічних наслідків під час війни. Критичним наслідком для країни та самих себе цю проблему вважають 36,5% та 27,2% респондентів відповідно. Також респондентами було оголошено наступні наслідки війни для навколишнього природного середовища: забруднення морів, річок, озер через мінування та затоплення кораблів і розлив нафтопродуктів; смерть тварин, птахів через порушення та знищення екосистем; пожежі; пошкодження та руйнування мостів дамб, водосховищ, знищення родючого шару землі. 21% респондентів визнали проблему забруднення повітря важливішою, ніж інші забруднення [3; 4].

Тільки за перші чотири місяці війни від пожеж вигоріло 100 тисяч гектарів лісу [5]. Сьогодні ці площі значно збільшилися за рахунок знищення та пожеж у Херсонській області та на Кінбурнській косі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наразі кількість публікацій на досліджувану тематику не є достатньою, але слід зазначити, що ця тема активно вивчається українськими та світовими експертами. Серед них варто виділити Медіамоніторинг Міжнародного фонду «Відродження», який проведено в рамках Ініціативи з розвитку екологічної політики й адвокації в Україні (EPAIU) за фінансової підтримки Швеції [6] Міністерством економіки України та громадською організацією Центр екологічних ініціатив «Екодія» [8, 9], також реалізовано проєкт «Росія заплатить» [7].

Мета дослідження.

Наше дослідження ставить за мету посилення чутливості ЗМІ до екологічної та соціально-екологічної проблематики. Одним із рішень цих проблем є своєчасне та обґрунтоване висвітлення проблем довкілля, збереження біорізноманіття та вирішення проблем, пов'язаних із воєнним забрудненням екосистеми взагалі. Співпраця журналістів із фахівцями-екологами безпосередньо посилить якість журналіст-

ських матеріалів у стандарті достовірності через комплексну та якісну роботу з джерелами інформації й використанням коректної термінології.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Отримання інформації щодо захисту прав та здоров'я людини від усіх видів забруднення, знання законодавчої бази тощо потребують широкої популяризації через засоби масової інформації. Проявом цієї тенденції є демократичні принципи прав та свобод, людоцентризм і свобода слова.

Запит та різке зростання матеріалів щодо висвітлення проблем здоров'я й довкілля через наслідки воєнних дій та воєнного отруєння потребують уваги фахівців та ЗМІ. Формування кваліфікованих відповідей на питання споживачів інформаційного продукту, який сьогодні є найбільш потрібний для отримання будь-якої інформації ЗМІ, забезпечує захист людини, пронизуючи всі сфери її життя.

«Під час війни ґрунти – одна з найвразливіших екосистем. Є кілька головних факторів шкоди землі: це проїзд важкої військової техніки, вибух ракет та інших видів зброї, зведення фортифікацій. Внаслідок цих дій порушується структура ґрунту, надалі це призводить до ерозій. Втрата родючості – очевидна, адже родючий шар ґрунту – на самій поверхні», – розповідає Олексій Василюк, керівник Української природоохоронної групи [10].

Тут слід звернути увагу на те, що Україна є однією з ключових держав, що забезпечують сільськогосподарською продукцією, зокрема зерном, країни, які найбільше потребують допомоги через низький рівень життя й бідність. Саме безцінні ґрунти, чорнозем найбільше страждають через знищення війною. «Війна знищує унікальний український чорнозем» – з такою назвою видання про локальні прояви глобальних явищ «Еко.Район» [11] опублікувало дві фотографії, що обійшли весь світ. Це два поля, до й після обстрілу, що розташовані на південному сході від Ізюма Харківської області. Але, незважаючи на такі страшні перешкоди й постійні обстріли, за інформацією Міністерства аграрної політики та продовольства України, країною за час війни експортовано 21 478 000 тон зернових та зернобобових культур, що на 31% менше, ніж минулого маркетингового року.

На жаль, на всіх територіях, де приходили окупанти (зокрема Херсонщина, Кінбурнська коса), вони залишали після себе лісові пожежі; багато лісів досі заміновані, а на їхнє очищення від наслідків воєнних дій можуть піти роки та десятиліття [11]. Через такі дії зникають унікальні екосистеми. Так, Кінбурнська коса є територією гніздування понад 60 видів птахів, занесених до Червоної книги. Також на території ростуть дикі орхідеї та інші рідкісні види рослин. Знищення цієї екосистеми внаслідок обстрілу може мати дуже серйозні наслідки, які позначаються не лише на Україні, а й на всій Європі [11].

За результатами пошуку за хештегом екологія, на ресурсі «Економічна правда» за 2022 рік було опубліковано 7 матеріалів, з них особливу увагу було приділено екологічним збиткам [12], екологічним наслідкам [13], сміттєпереробці [14].

На одеському новинному сайті «Думская.net» за 2022 рік розміщені 10 повідомлень про проблеми екології в регіоні, зокрема про екологічну кризу на Херсонщині через провокації окупантів та викид пального у водойми («Росіяни провокують екологічну кризу на Херсонщині: розстріляні суда стікають палимим прямо в водойми») [15], про екологічну катастрофу на Запорізькій атомній електростанції [16], про загрозу вимирання Азовського моря [17].

Загальноукраїнський сайт новин «ТСН» опублікував 43 новинних повідомлення на екологічну тематику, де порушуються найважливіші питання, від визначення екоцидом знищення української природи («Росія знищує українську природу: екозахисники б'ють на сполох та вимагають від світу визнати це екоцидом») [18] до екологічних збитків від війни («Екологічні збитки від війни вже перевищили трильйон гривень: Росію змусять платити») [19].

Слід зауважити, що за всіма напрямками досліджуваних матеріалів витримано рівень дотримання журналістських стандартів, зокрема достовірності, балансу й відокремлення фактів; щодо емоційного забарвлення у матеріалах – тут ми теж бачимо об'єктивізм та баланс думок.

Ознайомившись із результатами моніторингу, слід зазначити, що як регіональні ЗМІ, так і загальноукраїнські порушують питання щодо впливу наслідків війни на довкілля не тільки України, а й інших держав. Більшість матеріалів мають суто новинний характер, висвітлюють інформацію державних органів влади й фахівців екологів, економістів, лікарів, юристів тощо.

Висновки та перспективи дослідження.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що проблеми захисту довкілля, проблеми наслідків воєнного забруднення є актуальними, а журналіст як ретранслятор охоплює широке коло чутливо-конфліктних тем в умовах війни, базуючись на дотриманні журналістських стандартів.

Перспективами розвитку екологічної журналістики в Україні мають бути не тільки збільшення показників власних авторських матеріалів, а перш за все, вивчення законів функціонування екологічних систем та їхнього біорізноманіття в цілому для вироблення тактики й стратегії поведінки людства з метою оптимізації споживання та припинення знищення природи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 19.12.22).
2. Борисенко А. В. Навколишнє середовище і людина! URL: http://www.cgz.vn.ua/problematika-gromadskogo-zdorovya/problematika-gromadskogo-zdorovya_462.html. 10 червня 2020 р. (дата звернення: 19.12.22).
3. Барсукова Олена. Радіація і міни: які екологічні проблеми, спричинені війною, турбують українців? *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/06/10/249054/> (дата звернення: 19.12.22).
4. Думки і погляди населення України щодо екологічних наслідків війни. *Український соціологічний портал*. 11 червня 2022 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xihERvVv6sA&t=9s> (дата звернення: 19.12.22).
5. 4 місяці війни: вигоріли 100 тис га України. *Українська природоохоронна група*. 24 червня 2022 р. URL: <https://uncg.org.ua/4-misiatsi-vijny-vyhorily-100-tys-ha-ukrainy/> (дата звернення: 19.12.22).
6. Довкілля і війна в Україні. Медіамоніторинг присутності теми у ЗМІ та пошукових запитах Українців (24 лютого – 27 квітня). URL: <https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2022/05/dovkillya-i-vijna-v-ukrayini.pdf> (дата звернення: 19.12.22).
7. Загальні втрати економіки, понесені в ході війни. Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/ua/aboutthe-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-stanovit-mayzhe-92-mlrd/> (дата звернення: 19.12.22).
8. Громадська організація «Центр екологічних ініціатив “Екодія”». URL: <https://ecoaction.org.ua/> (дата звернення: 19.12.22).
9. Поле болю: як бойові дії руйнують українські ґрунти. 22 липня 2022 р. URL: <https://eco.rayon.in.ua/topics/531138-pole-bolyu-yak-bojovi-dii-ruynuyut-ukrainski-gruntii> (дата звернення: 19.12.22).
10. Екологічні наслідки війни. Пів року болю України. 19 серпня 2022 р. URL: <https://eco.rayon.in.ua/blogs/536709-ekologichni-naslidki-viyni-piv-roku-bolyu-ukraini> (дата звернення: 19.12.22).
11. Шкляр Сергій. Як змусити росію заплатити за екологічні збитки. *Економічна правда*. 17 жовтня 2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/17/692705/> (дата звернення: 19.12.22).
12. Делікатна Іветта. Україна, війна, довкілля. Чи знає Захід про екологічні наслідки війни. *Економічна правда*. 8 вересня 2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/8/691294/> (дата звернення: 19.12.22).
13. Озимок Ірина. Відбудова українських міст: звідки брати гроші. *Економічна правда*. 5 серпня 2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/5/690077/> (дата звернення: 19.12.22).

14. Россияне провоцируют экологический кризис на Херсонщине: расстрелянные суда стекают горячим прямо в водоемы. *Думская*. 5 вересня 2022 р. URL: <https://dumskaya.net/news/rosiyani-provokuyut-ekologichnu-krizu-na-hersons-170172/> (дата звернення: 19.12.22).
15. Юрченко Наталья. Российские оккупанты спровоцировали экологическую катастрофу на Запорожской атомной электростанции. *РБК Україна*. 31 жовтня 2022 р. URL: <https://dumskaya.net/news/rossiyskie-okkupanty-sprovotcivali-ekologiches-170020/> (дата звернення: 19.12.22).
16. Угроза вымирания Азовского моря: мэр Мариуполя заявил о надвигающейся экологической катастрофе из-за бомбардировок оккупантов «Азовстали». *Думська*. 18 травня 2022 р. URL: <https://dumskaya.net/news/ugroza-vymiraniya-azovskogo-morya-mer-mariupolya-164546/> (дата звернення: 19.12.22).
17. Завгородня Ірина. Росія знищує українську природу: екозахисники б'ють на сполох та вимагають від світу визнати це екоцидом. *ТСН*. 11 листопада 2022 р. URL: <https://tsn.ua/exclusive/rosiya-znischuye-ukrayinsku-prirodu-ekozahisniki-b-yut-na-spoloh-ta-vimagayut-svit-viznati-ce-ekocidom-2199958.html> (дата звернення: 19.12.22).
18. Екологічні збитки від війни вже перевищили трильйон гривень: Росію змусять платити. *ТСН*. 29 жовтня 2022 р. URL: <https://tsn.ua/ato/ekologichni-zbitki-vid-viyni-vzhe-perevischili-trilyon-griven-rosiyu-zmusyat-platiti-2190187.html> (дата звернення: 19.12.22).
19. Сак Т., Більо І., Ткачук Ю. Еколого-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. Вип. 38. 2022. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-6> (дата звернення: 19.12.22).

UDK: 007:[614.8+63: 355/359]

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268491>

Consequences of the war for the environment of Ukraine

Svitlana Broshkova,

PhD (economics), Docent at Journalism,
Advertising and Media Communications Chair
Faculty of Journalism, Advertising and Publishing
Odessa I. I. Mechnikov National University
e-mail: ora2@ukr.net

The article is devoted to one of the main problems of today, the problem of preserving the natural environment, the impact and consequences of the war in Ukraine. Coverage of this information in mass media is necessary and expedient. It is the sensitivity of the mass media to

the problems of the consequences of war for the environment that is able to convey to humanity all the horror of the destruction of biodiversity and the new explosion of disappeared diseases or the emergence of new ones. Toxic emissions from any types of weapons and their consequences can increase the risk of cancer, including.

Environmental issues in journalism is participatory journalism, and the journalist is a relay and a direct participant who tries to protect those who find themselves in a difficult situation by changing the situation itself, resolving the conflict and expressing their own opinion.

Keywords: environment, natural environment, biodiversity, war, mass media, journalism, people-centrism

REFERENCES:

1. Konstytutsiya Ukrainy [Constitution of Ukraine]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
2. Borysenko, A. V. (2020). Navkolyshnye seredovyshe i lyudyna! [Environment and man!]. Juny 10. URL: http://www.cgz.vn.ua/problematika-gromadskogo-zdorovya/problematika-gromadskogo-zdorovya_462.html (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
3. Barsukova, O. (2022). Zhyttya Radiatsiya i miny: yaki ekolohichni problemy, sprychyneni viynoyu, turbuyut' ukrayintsev? [Radiation and mines: what environmental problems caused by the war bother Ukrainians?]. *Ukrainska pravda*. Juny 10. URL: <https://life.prawda.com.ua/society/2022/06/10/249054/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
4. Dumky i pohlyady naselennya Ukrainy shchodo ekolohichnykh naslidkiv viyny (2022) [Opinions and views of the population of Ukraine regarding the environmental consequences of the war]. *Ukrainskyi sociologichnii portal*. Juny 11. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xihERvVv6sA&t=9s> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
5. 4 misyatsi viyny: vyhorily 100 tys ha Ukrainy (2022) [4 months of war: 100,000 hectares of Ukraine burned]. *Ukrainska pryrodohoronna gruppа*. Juny 24. URL: <https://uncg.org.ua/4-misiatsi-viyny-vyhorily-100-tys-ha-ukrainy/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
6. Dovkillya i viyna v Ukraini. Mediamonitorynh prysutnosti temy u ZMI ta poshukovykh zapytakh Ukrayintsev (24 lyutoho – 27 kvitnya) [Environment and war in Ukraine. Media monitoring of the presence of the topic in the mass media and search queries of Ukrainians (February 24 – April 27)]. URL: <https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2022/05/dovkillya-i-vijna-v-ukraini.pdf> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
7. Zahal'ni vtraty ekonomiky, ponesenі v khodi viyny. Kyivivs'ka shkola ekonomiky [Total economic losses incurred during the war. Kyiv School of Economics]. URL: <https://kse.ua/ua/aboutthe-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-stanovit-mayzhe-92-mlrd/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
8. Hromads'ka orhanizatsiya «Tsentr ekolohichnykh initsiatyv «Ekodiya»» [Non-governmental organization «Center for Environmental Initiatives «Ekodiya»»]. URL: <https://ecoaction.org.ua/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
9. Pole bolyu: yak boyovi diyі ruynuyut' ukrayins'ki grunty (2022) [Field of pain: how hostilities destroy Ukrainian soil]. July 22. URL: <https://eco.rayon.in.ua/topics/531138-pole-bolyu-yak-boyovi-dii-ruynuyut-ukrainski-grunty> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].

10. Ekolohichni naslidky viyny. Piv roku bolyu Ukrayiny (2022) [Environmental consequences of war. Six months of Ukraine's pain]. August 19. URL: <https://eco.rayon.in.ua/blogs/536709-ekologichni-naslidki-viyni-piv-roku-bolyu-ukraini> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
11. Shkliar, S. (2022). Yak zmusyty rosiyu zaplatyty za ekolohichni zbytky [How to make russia pay for environmental damage]. *Ekonomichna pravda*. October 17. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/17/692705/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
12. Delikatna, I. (2022). Ukrayina, viyna, dovkillya. Chy znaye Zakhid pro ekolohichni naslidky viyny [Ukraine, war, environment. Does the West know about the environmental consequences of war]. *Ekonomichna pravda*. September 8. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/8/691294/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
13. Ozymok, I. (2022). Vidbudova ukrayins'kykh mist: zvidky braty hroshi [Reconstruction of Ukrainian cities: where to get money]. *Ekonomichna pravda*. August 5. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/5/690077/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
14. Rosyyane provotsyruyut ekolohycheskyy kryzys na Khersonshchynе: rasstrel'yanye suda stekayut horyuchym pryamo v vodoemy (2022) [The Russians are provoking an ecological crisis in the Kherson region: the shot ships are draining fuel directly into the reservoirs]. *Dumska*. November 5. URL: <https://dumskaya.net/news/rosiyani-provokuyut-ekologichnu-kryzu-na-hersons-170172/> (accessed: 19.12.22) [In Russian].
15. Jurchenko, N. (2022). Rosyyskye okkupanty sprovoctyrovaly ekolohycheskuyu katastrofu na Zaporozhskoy atomnoy elektrostantsyy [Russian invaders provoked an ecological catastrophe at the Zaporozhye nuclear power plant]. *РБК Україна*. October 31. URL: <https://dumskaya.net/news/rossiyskie-okkupanty-sprovotcirovali-ekologiches-170020/> (accessed: 19.12.22) [In Russian].
16. Uhroza vymyran'ya Azovskoho morya: mэр Maryupolya zayavyl o nadvyhayushcheysya ekolohycheskoy katastrofe yz-za bombardyrovok okkupantov «Azovstaly» (2022) [The threat of extinction of the Sea of Azov: the mayor of Mariupol announced an impending environmental disaster due to the bombing of the occupiers of Azovstal]. *Dumska*. May 18. URL: <https://dumskaya.net/news/ugroza-vymiraniya-azovskogo-morya-mer-mariupolya-164546/> (accessed: 19.12.22) [In Russian].
17. Zavgorodnia, I. (2022). Rosiya znyshchuye ukrayins'ku pryrodu: ekozakhysnyky b'yut' na spolokh ta vymahayut' vid svitu vyznaty tse ekotsydom [Russia is destroying Ukrainian nature: environmentalists sound the alarm and demand that the world recognize this as ecocide]. *TSN*. November 11. URL: <https://tsn.ua/exclusive/rosiya-znischuye-ukrayinsku-prirodu-ekozahisniki-b-yut-na-spoloh-ta-vimagayut-svit-viznati-ce-ekocidom-2199958.html> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
18. Ekolohichni zbytky vid viyny vzhe perevyshchlyl tryl'yon hryven': Rosiyu zmusyat' platyty (2022) [Environmental damage from the war has already exceeded a trillion hryvnias: Russia will be forced to pay]. *TCN*. Oktober 29. URL: <https://tsn.ua/ato/ekologichni-zbitki-vid-viyni-vzhe-perevischil-trilyon-griven-rosiyu-zmusyat-platiti-2190187.html> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
19. Sak, T., Bilo, I., Tkachuk, J. (2022) Ekologo-ekonomichni naslidky rosiisko-ukrainskoi viiny [Ecological and economic consequences of the russian-ukrainian war]. *Ekonomika ta suspil'stvo*. Vol. 38. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-6> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].